

Віктор Писаренко
доктор сільськогосподарських
наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки
України

Григорій Шарій
доктор економічних наук,
професор,
Голова громадської спілки
«Полтавське товариство
сільського господарства»

Віктор Самородов
доцент,
Заслужений винахідник України,
Почесний академік НААН
України

Віктор Вергунов
доктор сільськогосподарських та
історичних наук, професор,
Заслужений працівник
сільського господарства України,
академік НААН, Почесний
академік НАПН України

ЖИТТЯ ПРОЖИТИ – НЕ ПОЛЕ ПЕРЕЙТИ

ДО 90-РІЧЧЯ ГЕРОЯ УКРАЇНИ СЕМЕНА АНТОНЦЯ

Символічно, що за більш як сорок років на одному з брендів України, а саме на аграрній Полтавщині з її благодатними чорноземами з центром у селі Михайлики Миргородського району Полтавської області, вдалося створити, без перебільшення, такий собі природний заповідник площею 7 тис. га, що став «меккою» європейського зеленого відновлення та світової «синьої економіки».

У земному перебуванні існує безліч різноманітних правил відносно діянь людини. Звісно, що ці канони умовні, оскільки не існує чітко визначених стандартів чи енциклопедичних понять. При спробах оцінити насамперед тих, хто спромігся піднятися над середнім рівнем, звучать визначення: *геніальний, видатний, відомий, знаний, неординарний, авторитетний* тощо. Якщо всі такі риси притаманні одній людині, говоримо про її унікальність. Це стосовно мирського життя. А в духовному сенсі канонізація має власні критерії чи визначення через певні чесноти та звитяги. На першому місці стоїть святий, а вже потім сповідник, апостол, пророк, чудотворець тощо. Кому поталанило знатися з такими людьми, відносяться до категорії щасливих, оскільки вони доторкаються до чогось неймовірного, яке відчуваєш фібрами душі й, насамперед, своїм серцем. Серед таких унікальних людей – великий українець за народженням та особливо за всім зробленим в ім'я майбутнього – Герой України, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, Почесний академік Національної академії аграрних наук України **Семен Свиридович Антоненко**.

Ще при житті він став легендою, в першу чергу як талановитий керівник та організатор аграрного виробництва планетарного масштабу. Він вдало поєднував результати власних досліджень та спостережень з вітчизняним і світовим передовим досвідом, широко впроваджуючи все в аграрне виробництво. Тому зовсім не випадково в цивілізованому світі відоме його дітище – приватне підприємство «Агроекологія», розроблене та апробоване десятиліттями органічного землеробства.

У дитинстві Семен мріяв стати моряком, капітаном корабля, і якби це сталося, ми переконані, що він був би не просто капітаном судна, а став би адміралом флоту. Але за різних життєвих обставин цього не відбулося, і поїхав молодий мрійник на Батьківщину з твердим благородним наміром робити краще – господарювати на благодатних чорноземах. При цьому саме для себе визначив мету: при колективному веденні господарства досягти рівня авторитету капітана корабля. Мрію він проніс через все своє земне перебування, наполегливо працюючи та постійно навчаючись. Ставши наймо-

Герой України Семен Антонєць -

засновник системи органічного землеробства

лодшим на той час головою колгоспу не тільки на Полтавщині, а й в Україні (29 років), тобто майже капітаном аграрного корабля, протягом життя Семен Свиридонович вивів два занедбані колгоспи на широкий фарватер добробуту і процвітання.

Його мудрості не було меж, це добре відомо. Протягом його керівництва в господарстві «Агроекологія» побували і академіки, і президенти та прем'єр-міністри. Слухали, але, на жаль, до кінця так і не дослуховувались до порад вченого-аграрія, кивали головами, а після смачного обіду все забували. Якби дослуховувались до мудрого керівника успішного господарства, наразі Україна могла б бути зовсім іншою: не страждали б ґрунти від змін клімату, особливо водної деградації.

Однією з головних тез, які пропонував Семен Свиридонович керівництву держави, була теза, щоб при час реорганізації аграрних господарств на початку незалежності нашої країни не скасовувати планів, завдань і державних зобов'язань та закупівель щодо держзамовлень на необхідну кількість виробництва і гарантії закупівлі тваринницької продукції. Ферми були б не тільки збережені, але й реконструйовані, і села б збереглися і люди досягли б омріяного добробуту.

Щодо питання продажу землі у Семена Свиридоновича були власні міркування. Він говорив, що земля дана Богом і належить прийдешнім поколінням, і правильно було б, щоб Державний земельний банк викупив землю і передавав землекористувачам на правах оренди. Вона була б і доглянута, і давала би урожай, а з неї сплачувалися податки, тобто земля поповнювала би не кармани чиновників від землі,

а державний бюджет. Це був би дієвий ринок землі і обіг, а не скупка, перепродаж та спекуляції.

Науковець вважав, що при розпаюванні землі краще не виділяти паї в натурі, оскільки при розпаюванні багато полів «порвано паями», що погіршує використання в основному масиви та створює проблеми і фрагментарні черезполосиці. Головні принципи керівництва Семена Свиридоновича базувались на новаціях, дисципліні, повазі до людей і матінки-Природи.

Дві істини сповідував Семен Свиридонович – створення добробуту людини та впровадження органічного землеробства як бази для створення достатку в житті людей. Інновації (наукові матеріали, передовий досвід, власні думки і дослідження) та дисципліна (слова «Семен сказав – значить бути законом»), повага до людей і Природи. До впроваджень у виробництво, як говорив Семен Свиридонович, повинен бути науково-обґрунтований підхід. У цьому відношенні він продовжував традиції прогресивних господарів Полтавщини, таких, як *П.А. Кочубей*, князь *В.О. Кудашев*, *О.О. Ізмаїльський*, *Д.К. Квітка* тощо.

У господарствах, де працював Семен Свиридонович, впровадження новацій було також постійним процесом. У цьому відношенні щодо їх трансферу він випереджав час. А інновації у виробництво завжди були піонерними, забезпечуючи підвищення рівня виробництва та доходності як у фінансовому, так і в культурному сенсі. Він вважав, що головне у впровадженні інновацій у виробництво – говорити людям науково-обґрунтовану правду і обов'язково виконувати обіцяне, коли матеріальна зацікавленість виконує роль контролю над технологічним процесом.

І на сьогодні його пошуки, наприклад, по підвищенню рентабельності тваринництва і особливо свинарства, не втратили актуальності. Аналізуючи недоліки у виробництві свинини, видатний вчений та практик накреслив систему заходів по підвищенню продуктивності, основою яких був потоковий метод утримання свиней. Це впровадження дозволило його господарству постійно виконувати плани реалізації вирощеної екологічно збалансованої продукції і отримувати унікально високу ефективність.

Влітку у більшості господарств корів годували виключно зеленою масою, внаслідок мали молоко низької якості і постійно хворих тва-

**С.С. Антонєць на підприємстві «Агроєкологія»
(с. Михайлики Полтавської обл.)**

рин через розлади травлення. У зв'язку з цим С.С. Антонєць впровадив небачений на той час метод підвищення продуктивності молочного господарства – балансування раціону з сухою речовиною. У літній період худобі почали згодувати сіно та прив'ялену зелену масу. Були впроваджені у виробництво рекомендації академіка **Григорія Богданова**, який обґрунтовано регламентував на одній з обласних нарад: «... якщо ти накосив зеленої маси худобі й кидаєш у ясла, то кинь туди соломину (перемішай з соломною)».

У господарстві Антонця з метою підвищення рентабельності тваринництва зосередилися на розведенні великої рогатої худоби: вирощуванні теличок та інтенсивній відгодівлі бичків, на що держава робила акцент – були впроваджені відповідні грошові стимули для збільшення виробництва яловичини. Крім того, ввели додаткову оплату працівникам не тільки за приріст, а й за здану худобу високих вагових кондицій.

Те, що пропонував Семен Свиридонович, часто не вкладалося у навчальні матеріали з підручників та в практику більшості агрономів. Наприклад, були поля, на яких після дощів почала рясно сходити щириця. З точки зору пересічного агронома, це – бур'ян, який необхідно швидко знищити, але Семен Свиридонович не намагався відмовлятися від можливостей, подарованих природою і вважав, що «дикий» родич популярного у світі культурного амаранту цілком може стати чудовим кормом для корів або навіть сидератом. Семен Антонєць вважав, що у господарстві повинно цінуватися не лише те, що можна покласти в комори чи в ясла худобі, а й те, що годуватиме землю чи правильніше сприяти відновленню її родючості.

Багато інновацій впроваджувались на межі ризику. В «Агроєкології» вперше було впроваджено післясходове боронування цукрових буряків з метою знищення бур'янів у стадії ниточки. Боронували впоперек рядків – і поле стало чорним. Не у кожного витримували нерви споглядаючи таке поле, але на наступний день вже були і буряки чисті, і густота достатня для формування доброго урожаю.

В «Агроєкології» повністю перейшли на посів озимої пшениці в кінці оптимальних строків, не збільшуючи рекомендовані норми, а навпаки, зменшуючи. У результаті зменшується пошкодження рослин в осінній період злаковими мухами, попелицями, цикадками і різними хворобами. При зменшених нормах висіву збільшуються площа живлення рослин, вони краще забезпечуються вологою, формується більш вагоме зерно і високий урожай. Цьому сприяє також зменшення пошкоджених рослин вірусними хворобами і борошнистою россою у весняно-літній період, а у випадку весняно-літньої посухи рослини менше відчують нестачу вологи.

Завдання по отриманню запланованого урожаю пшениці озимої у господарстві також вирішувалось завдяки використанню кращих рослин-попередників (багаторічні бобові трави, сидеральні і зайняті пари, зернобобові культури, в окремих випадках ріпак та кукурудза на силос), вживання елітного посівного матеріалу, посів у кінці оптимальних строків та використання нижніх порогів норм висіву. Указаний технологічний ланцюг забезпечує також і оптимізацію фітосанітарного стану посівів.

На рахунку Семена Свиридоновича 18 наукових розробок інноваційного спрямування, які були впроваджені у виробництво і захищені патентами України. Учений вважав, що впровадження нового повинно приносити прибуток, у цьому випадку працівники стають співучасниками загальної справи. В організаційній роботі з працівниками господарства обговорювалися не тільки принципи взаємовигідної співпраці, а й норми стимулювання праці. Стимулювання складалося з двох частин: нормативної (рекомендованої профспілками та виробничими управліннями) і додаткової (премії та додаткової виплати). Семен Свиридонович впровадив стимулювання від продукції, отриманої понад визначений попередньо план, коли ділиться та частка врожаю чи надоїв, яка перевищує передбачений рівень. Як наслідок продуманої органі-

Герой України Семен Антонєць

заційної роботи ПП «Агроєкологія» у 1989 році досяг показників виробництва сільськогосподарської продукції на рівні розвинених країн Європи, а на оплату праці господарство витратило 48 % грошових надходжень.

У перший рік роботи голова колгоспу Семен Антонєць після розрахунку по трудовнях під кінець року видав колгоспникам додаткову оплату праці. На рахунках господарство мало більше мільйона карбованців, а рік тому, коли Антонєць приймав господарство, на його рахунках було лише 42 тисячі карбованців.

З часом у тваринництві постало питання модернізації молочної галузі – боксового утримання корів, будівництва новітніх доїльних залів.

З перших днів роботи керівник ПП «Агроєкологія» виявляв велику повагу до працюючих і все своє життя мав високу відповідальність та прагнув словом і ділом нести добро людям. У нього було постійне прагнення покращувати добробут людей, що стало аксіомою його життя. У своїй роботі в якості керівника господарства С. Антонєць завжди намагався досягти, з одного боку, кращих виробничих показників, а з іншого – максимально створити комфортні умови для працюючих, знаходити шляхи розумної справедливості, особливо в оплаті праці. Він вважав, що для ефективної роботи дуже важливо зацікавити людей, коли працівник відчуває свідомий обов'язок за справи державної всенародної ваги.

Без перебільшення, як за «другою дитиною» Семен Свиридонович опікувався органічним землеробством, особливо розробкою теоретичних і практичних основ. Популяризації органіки він присвятив більше пів віку свого життя. Обидві істини, які успішно проповідував Семен

Свиридонович – творення добробуту людини і органічне землеробство, як основа для створення достатку – знайшли підтримку та реалізацію в Шишацькій громаді та у прихильників інших районів України. Їхній духовний лідер був впевнений, що достаток і щасливе життя людей може настати тільки через споживання продуктів без отрутохімікатів у здоровому для життя середовищі.

Одним з перших новацій у цьому плані стало повсюдне застосування ґрунтозахисного поверхневого безвідвального обробітку ґрунту. Перший виробничий досвід цього методу відбувся у 1975 році, коли за допомогою дискових борін і культиваторів підготували поля під посів озимих культур. Від 1979 року господарство С. Антонця взагалі відмовилось від застосування отрутохімікатів при вирощуванні польових культур, а від 1980 року не вносило ще й мінеральних добрив. Від 1997 року в ПП «Агроєкологія» було запроваджено ґрунтозахисне органічне землеробство на всіх орендованих землях.

Характеризуючи досягнення підприємства С. Антонця, авторитетний вітчизняний вчений-ґрунтознавець, професор **М.К. Шукла** писав: «Те, що робиться в «Агроєкології», явище в нашій державі унікальне. Річ не в тому, що застосовується поверхневий обробіток ґрунту (таке нині побачиш у багатьох господарствах), а передусім у тому, що тут створена принципово нова для України наукова система мінімального втручання людини у природні ґрунтові структури, яка захищає і оберігає родючі українські чорноземи від переродження і виснаження... В «Агроєкології», не вносячи в ґрунт мінеральних добрив, не застосовуючи жодних агрохімікатів, вирощують екологічно чисту продукцію. Автором унікальної нетрадиційної системи землеробства є відомий аграрій, засновник ПП «Агроєкологія», Герой Соціалістичної Праці, Герой України, почесний академік НААН України Семен Свиридонович Антонєць, який, здійснивши синтез багатьох ідей, успішно реалізував на практиці...».

Для відтворення родючості земель в «Агроєкології» повсюдно впроваджували органічне виробництво: вносили перегній, сіяли багаторічні бобові трави і сидеральні культури, постійно вирощували багаторічні трави, утворюючи сівозміну зернових і круп'яних культур. Відбувалося природне відродження родючості

Семен Антонєць із колегами

ґрунту, його унікальна ревіталізація, збереження для прийдешніх поколінь.

Проблему ущільнення ґрунту вирішують коріння багаторічних бобових трав (еспарцету і люцерни), дощові черв'яки, а також коренева система культур, яка відмирає у ґрунті після збирання урожаю. На переконання Семена Свиридоновича, органічне землеробство моделює природні процеси відтворення родючості ґрунту, що сприяє збільшенню кількості органічної речовини, запобігає руйнуванню мікроканалів, утворених коренями рослин, які відмерли, та ґрунтовою біотою, зберігає капілярність, збільшує мікробіологічну активність ґрунту за рахунок збереження аеробної та анаеробної мікробіоти, підвищує буферність і інші показники сталої біокостної системи.

Семен Свиридонович був переконаний, що найважливіше в сільськогосподарському виробництві – це любити ґрунт. Адже здоров'я людського організму закладено в основі харчового ланцюга в родючому ґрунті. Потрібно не вбивати біоту зайвим ґрунтообробком і зайвими міндобривами й пестицидами, коли рослини отримують більше потрібної поживи від біоти й дотягуються до вологи. Семен Свиридонович вважав за необхідне знати не тільки писані закони, а й розуміти природні процеси співіснування рослинного і тваринного світу та ґрунту. Адже від того, наскільки в ґрунті середовище сприятливе для мікроорганізмів, залежить доступність елементів живлення для росту та розвитку культурної рослини. Семен Свиридонович усвідомлював, що для рослин провідником поживних

речовин є біота – живі організми, які академік В. Вернадський назвав «живою речовиною» і яку потрібно годувати. А найкращим кормом для біоти є рослини і рослинні рештки. Тільки рослини засвоюють і акумулюють енергію Сонця, трансформуючи і перетворюючи в органічну речовину, тому поля ПП «Агроєкології» постійно покриті зеленню. Отже, в основу розвитку людства слід ставити систему збереження і виробництва ґрунту. Потрібно усвідомити, що технології для рослин – це сьогодні, а технології для ґрунту (стійкість і адаптація та протистояння викликам геологічних і особливо кліматичних змін) – це прогнозоване завтра.

Семен Свиридонович говорив: *«Мета мого життя – щоб тут був заповідник, а на Михайликівській землі більше ніколи не використовували жодної отрути. Я бачу величезну потребу в тому, щоб кожна країна світу мала подібні заповідні території і вирощувала органічну продукцію для потреб свого населення»* і додавав: *«Ідеологія гармонійного з навколишнім середовищем землеробства базується на законах природи. До землі треба ставитися, як до матері, – з любов'ю, розумінням і турботою, щоб вона віддячувала щедрими врожаями»*.

На підставі власних багаторічних спостережень, Семен Антонєць зробив фундаментальні висновки для аграрного виробництва. Він говорив: якщо скласти список факторів, що впливають на органічне (і не тільки) землеробство – земля, волога, техніка, кліматичні умови тощо, – то на першому місці за своїм значенням буде волога. Ця теза особливо актуальна сьогодні.

С.С. Антонєць демонструє Президенту НАН України Б.Є. Патону досягнення впровадження органічного землеробства

ні, оскільки за найбільш імовірного сценарію міжурядової групи експертів ООН із питань змін клімату у найближчі 50 років клімат України ставатиме все більш сухим. Тому органічне землеробство рекомендують як основну систему ведення сільськогосподарського виробництва, яка впливає на збільшення декарбонізації атмосфери, зменшення втрат вологи, отримання екологічно безпечної продукції для харчування людини, а також для збереження і навіть підвищення родючості ґрунту, захист його від ерозії та зменшення спустелювання території. Тож майбутнє – за ідеями та досвідом українського пророка Семена Антонця, і нам потрібно ширше пропагувати надбання кращого з українських аграріїв, широко відомого в світі.

Словосполучення «вуглецеве землеробство», включаючи сертифікацію вуглецевими сертифікатами з боку структур ЄС (наприклад за безплужний обробіток 1 сертифікат за 1 га), стало трендом екологічної політики країн Європи тільки в останні роки, а Семен Антонєць у комплексі заходів сформував гіпервуглецеве землеробство еталонного зразка майбутнього ще у 70–80-х роках минулого століття та забезпечив секвестрацію (акумуляцію) у кожному гектарі вуглецевих сполук в еквіваленті десятків тон антрациту в одному гектарі орних земель.

Органічне землеробство, маючи унікальну здатність поглинати залишок CO₂ у ґрунтового комплексу за системою С. С. Антонця, визначає ґрунт не тільки як союзника клімату, а й як головний елемент спроможності домагатися недо-

пущення негативних кліматичних змін як порятунків планетарного масштабу.

Наукова і практична діяльність Семена Свиридоновича – це виробнича енциклопедія для студентів, спеціалістів і керівників аграрних підприємств. Завдання вчених – системно узагальнити, зберегти і поширювати досвід ПП «Агроєкологія», підвести під нього теоретико-методологічну базу, щоб ним могли скористатися всі, хто працює або мріє працювати в галузі органічного землеробства. Сьогодні вже можна сказати, що посіяні Семеном Свиридоновичем зерна дають сходи і добрий урожай.

Шеф (так його між собою називали підопічні та прихильники Семена Свиридоновича) був упевнений, що сучасний рівень розвитку науки і техніки може вирішити проблему виробництва екологічно безпечних для людини продуктів харчування. Семен Свиридонович створив модель системи органічного землеробства, рекомендував технологічні шляхи вирішення проблеми, основою яких є знання та патріотизм виконавців.

За великим рахунком саме екологізація землеробства й визначає інтелект нації, оскільки харчування екологічно безпечними продуктами і проживання людей в екологічно безпечному природному середовищі значною мірою впливає на інтелект людини, розумові здібності і спроможність майбутніх поколінь.

Необхідність широкого впровадження системи органічного землеробства Семен Свиридонович розглядав як гарантію здоров'я людей. У

виробництві сільськогосподарської продукції, як і в лікуванні людей, на першому місці повинна стояти турбота про здоров'я людини. На першому місці повинні бути почуття доброти і навіть любові до людини. Антонєць був глибоко переконаний, що необхідно відмовитись від поширеної в суспільстві тенденції існування за рахунок майбутніх поколінь і передати нащадкам землю родючу, придатну до щасливого життя. *«Поставте на перше місце людину – тоді в нас буде і органічне землеробство і процвітаюча здорова держава»*, – говорив Семен Свиридонович. Це було кредо його життя, кредо мудреця, який проповідував вічну істину існування людини: *«до землі, як до матері, і вона віддячить»*.

Теорія і практика указаної системи землеробства і нині викликає повагу в зв'язку зі збереженням земель і розширенням асортименту екологічно безпечних продуктів харчування, а сповна вона буде оцінена вдячними нащадками. Це кредит знань і досвіду майбутнім поколінням. Тому Семена Антонця вчені світу називають пророком сучасного землеробства, подвижником збереження біосфери планети і здоров'я людини, який дивився у майбутнє та вчив, як треба по-новому господарювати, щоб майбутні покоління були щасливими.

Слід нагадати, що таке бачення майбутнього нашої нації всебічно підтримував президент НАН України академік **Б.Є. Патон**. Семен Свиридович наслідував настанови Б. Патона, також конструктивно співпрацював у питаннях раціоналізації поверхневого безплужного обробітку ґрунту з першим віцепрезидентом НАНУ академіком **А.Г. Наумовцем**. Ці роботи були відзначені Державною премією України в галузі науки і техніки. Навчаючи інших господарювати на благодатній українській землі, Семен Антонєць до кінця життя навчався й сам, як *«не нашкодити»* матінці-природі. А ще дуже шанував попередників за звитяги в ім'я майбутнього. Згадаємо, наприклад, відновлення дачі **В.Г. Короленка**, намагання зробити те ж саме відносно президента НАНУ академіка В.І. Вернадського, а також увічнення пам'яті професора М.К. Шиккули. Серед державотворчих ініціатив Семена Антонця слід згадати його бажання встановити пам'ятник хліборобу в приміщенні українського парламенту як символ генетичної ідентичності нації. Це була одна з мрій Семена Свиридовича, яку потрібно реалізувати сучасникам.

Попри всі негаразди, сьогодні ПП «Агроекологія» на чолі з **Антоніною Семенівною Антонєць** та **Глібом Віталійовичем Лук'яненком** успішно працює в царині виробництва органічної продукції та, наслідуючи вчення С. Антонця, В. Вернадського, В. Докучаєва, отримує відповідні міжнародні сертифікати, реалізовує продукцію, поглиблює наукові дослідження, накопичує досвід роботи із землею як із живим організмом. Створено міжнародний екологічний центр для передачі й вивчення досвіду органічного землеробства.

Понад півстоліття ПП «Агроекологія» на практиці доводить, що модель системи органічного землеробства, яка базується на вдосконаленому поверхневому обробітку ґрунту, відмові від застосування агрохімікатів, упровадженні цілеспрямованих заходів щодо підвищення родючості ґрунту (вирощування багаторічних бобових трав, однорічних зернобобових культур, сидератів та внесення перегною) та застосуванні сучасних машин і механізмів дає можливість отримувати щороку великі врожаї екологічно безпечних для здоров'я людини продуктів харчування і сировини та виробляти тисячі тонн продукції тваринництва. Збереження та підвищення родючості ґрунту і є основою сталого розвитку аграрного виробництва.

Семен Свиридонович – знакова особистість, тому що далеко не всім випадає особлива доля пізнання земних явищ і вселюдських життєвих процесів. Система органічного землеробства, розроблена Семеном Свиридоновичем Антонцем, відома не лише в Україні, а й у всьому цивілізованому світі як широкомасштабний багаторічний експеримент природного вдосконалення аграрного виробництва.

**«Вже немає шефа – полетів на небо.
Наче птах крилатий у небесний рай».**

Ми впевнені, що за земні діла, які робив Семен Свиридонович за життя для людей і природи, Господь Бог визначив йому місце в раю, бо інакше бути не може – такі люди заслуговують на пам'ять і вічний слід на Землі. Тож зніміть капелюха і вклоніться пам'яті великого Українця, вченого та новатора-хлібороба Семена Антонця, якому 20.08.2025 р. виповнилося 90 років від Дня народження. Все своє життя він поклав на вівтар науки і служіння людям. ■